

یادداشت

ضرورت توسعه فضایی و آمایش سرزمین؛ آموزه آخرین سرشماری

حامد گوهری‌پور*

● با انتشار نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵، تازه‌ترین جهت‌گیری‌ها و جریان‌های جمعیتی (و اجتماعی - اقتصادی) کشور به‌عنوان پایه اصلی برنامه‌ریزی‌های کلان آتی مشخص شد. جدا از آمار و ارقام پیش‌بینی‌شدنی نظیر شهرنشین‌ترشدن جمعیت، آنچه می‌تواند «مورد عجیب سرشماری ۱۳۹۵» نام بگیرد، روند ادامه‌دار کاهش نرخ رشد جمعیت کشور است. این موضوع از آن جهت در‌خور توجه است که پرداختن به آن در بالاترین سطح حاکمیتی و اتخاذ سیاست‌های ترویج زاد و ولد در سال‌های اخیر نیز همچنان نتوانسته تأثیر معناداری بر میزان رشد جمعیت کشور داشته باشد. هرچند تعداد جمعیت صفر تا چهار سال نسبت به دوره آماری پیشین بیشتر شده؛ اما کاهش بُعد خانوار، نشان می‌دهد همچنان رویه تک‌فرزندی ترجیح خانواده‌های ایرانی است. طبق آمار سرشماری اخیر، بعد خانوار در ایران به عدد در‌خور توجه ۳٫۲؛ یعنی پایین‌ترین حد خود در تاریخ معاصر کشور رسیده است. پیش‌بینی این برابند با نگاهی به شرایط اقتصادی- اجتماعی کشور و روند برنامه‌ریزی (به بیان دقیق‌تر نبود برنامه‌ریزی) جامع سرزمینی در دهه‌های اخیر دشوار نبود.

درحال‌حاضر نرخ رشد جمعیت کشور نیز ۱٫۹۷ درصد، یعنی پایین‌ترین میزان از سال ۱۳۳۵ (اولین سرشماری رسمی کشور) است. تردیدی نیست که نیروی انسانی برای هر کشور سرمایه‌ای ارزشمند محسوب می‌شود که کمبود آن می‌تواند حتی بیش از کمبود سرمایه با مواد اولیه، چرخه تولید و پیشرفت را با بحران روبه‌رو کند. هرچه این نیروی انسانی جوان‌تر باشد، پتانسیل توسعه نیز افزایش خواهد یافت؛ اما در‌عین‌حال روی دیگر افزایش جمعیت می‌تواند تهدیدآمیز باشد. جمعیت ماندنی تیغ دوطله است، به‌نحوی‌که اگر برنامه‌ریزی واقع‌گرایانه و پایش‌هوانه‌ای برای آن نشود، «نیروی انسانی بی‌کار و بی‌برنامه» نیز خود به محرکی برای بروز ناهنجاری‌ها و وقوع بحران در هر کشوری تبدیل خواهد شد. در این میان به نظر می‌رسد مردم هنوز بین «تهدید جمعیت پیر» و «تهدید جمعیت جوان بی‌برنامه» اولی را ترجیح می‌دهند و شاید چشم‌انداز فردی و اجتماعی روشنی‌تری برای رویارویی با تهدید دوم متصور نیستند. این تصمیم روند جدیدی نیست و نزدیک به ۱۰ سال است که جمعیت صفر تا ۱۴ سال فقط یک چهارم کل جمعیت کشور را تشکیل می‌دهد. این در حالی است که همین بازه سنی در دهه ۶۰ حدود نیمی از جمعیت ایران را شامل می‌شد. به بیان دیگر، شرایط زندگی (به‌ویژه حاصل از روند مدیریتی کشور در دهه ۸۰) دلیل اتخاذ «عامدانه» و «آگاهانه» چنین تصمیمی از سوی مردم بوده است.

علاوه بر بحث‌های کمی جمعیت، آنچه در نتایج سرشماری اخیر از منظر برنامه‌ریزی می‌تواند مورد توجه قرار گیرد این است که دو استان تهران و البرز، یعنی منطقه کلان‌شهری تهران، با دراختیارداشتن فقط یک درصد کل مساحت کشور، بیش از یک‌پنجم جمعیت ایران را در خود جای داده‌اند. همچنین این منطقه به‌تنهایی مقصد بیش از یک‌چهارم کل مهاجرت‌های کشور بوده است. توجه به همین نکته یعنی توزیع فضایی نامتوازن جمعیت می‌تواند یکی از موانع اصلی توسعه پایدار و متوازن ایران را روشن کند. پراکندگی ناهمگون جمعیت و فعالیت در سطح کشوری با این وسعت که از نظر فراوانی و توزیع منابع از جمله ثروتمندترین ملل است و تمرکز آن در بخشی از پهنه سرزمین که اتفاقاً بدلحاط اقلیمی «طرفیت تحمل» آن را ندارد، گره‌ای است که راهکار آن پیشنهادهای عجولانه و غیرکارشناسی نظیر انتقال پایتخت نیست، بلکه فقط در گِرو تحقق آمایش سرزمین، منطقه‌بندی کالبدی- اجتماعی- اقتصادی و در یک کلام پیروزی از اصول برنامه‌ریزی فضایی و یکپارچگی برنامه‌ای در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی است. فقط در صورت محقق‌شدن این راهبرد کلان است که می‌توان روند «خرم‌دندان» افزایش نرخ رشد جمعیت را متصور شد و به آینده‌ای روشن برای سرزمین ایران امیدوارتر بود.

✦ پژوهشگر مطالعات شهری و منطقه‌ای

روزنه

جزئیات اجرای طرح ترافیک

● رئیس مرکز کنترل ترافیک پلیس راهور تهران جزئیات اجرای طرح ترافیک در سال جدید را تشریح کرد. سرهنگ عابدی در این خصوص اظهار کرد: کسانی که دارای طرح سال ۹۵ بودند، تا پایان فروردین می‌توانند از اعتبار آن استفاده کنند. همچنین کسانی که برای سال ۹۶ طرح گرفتند، از چهاردهم فروردین‌ماه می‌توانند از آن استفاده کنند و دوربین‌ها نیز برداشت نخواهند داشت. رئیس مرکز کنترل ترافیک پلیس راهور تهران افزود: محدوده طرح ترافیک مانند سال گذشته است و تغییری نکرده است. ساعت آن نیز از ۶:۳۰ صبح تا ۱۷ بعدازظهر و ساعت طرح زوج و فرد نیز از ۶:۳۰ صبح تا ۱۹ بعدازظهر است. هر دو طرح نیز در روز پنجشنبه ساعت ۱۳ به اتمام می‌رسد.

شرق: مدیر دفتر برنامه‌ریزی و تلفیق ستاد احیای دریاچه ارومیه با اشاره به اینکه این دریاچه آینده تمام‌نمای وضعیت مدیریت آب در ایران است، تأکید کرد: اکنون تبعات مدیریت آب کشور را در ارومیه به‌عنوان منطقه‌ای که میانگین بارش‌های آن بالای ۳۰۰ میلی‌متر است، می‌بینیم. استفاده بی‌رویه از آب در حوضه آبریز دریاچه ارومیه عامل اصلی خشکی این دریاچه است. مسعود تجربشی در نشست مطبوعاتی سال جاری با تأکید بر اینکه شواهد نشان می‌دهد هنوز آب را در کشور جدی نگرفته‌ایم، اظهار کرد: در ایران به خطرات ناشی از مصرف بی‌رویه آب و کاهش آب‌های زیرزمینی تنها به‌عنوان یک خبر نگاه می‌شود و به واقعیت، پیچیدگی و پیوند آب با حوزه‌های مختلف ازجمله اقتصاد، سیاست و امنیت به طور جدی توجه نمی‌شود.

تجربشی همچنین به توافق صورت‌گرفته بین ایران و استرالیا برای تبادل تجربیات اشاره کرد و افزود: در پایان فروردین سال جاری در قالب یک برنامه فشرده هشت‌روزه تیم دانشگاه ملیبورن به ایران می‌آیند. در این دیدار ایجاد مرکز تحقیقات مشترک در حوضه آب با تمرکز بر دریاچه ارومیه از توافقات ایران و استرالیا خواهد بود. همچنین برای تبادل تجربیات مربوط به رودخانه موری دارلینگ نیز توافقاتی صورت گرفته و هیئت استرالیایی برای تبادل تجربیات خود در تاریخ ۳۱ فروردین در محل دانشگاه صنعتی شریف در قالب کنگره ملی عمران حاضر خواهند شد. این گروه گذشته از حضور در گردهمایی عمومی ۳۱ فروردین، در برنامه دوروزه بازدید از حوضه آبریز دریاچه ارومیه و یک دوره آموزشی دوروزه در محل شرکت مدیریت منابع آب ایران حضور خواهند یافت.

همکاری با فائو، یاسا و دانشگاه هلند برای دریاچه ارومیه

مدیر دفتر برنامه‌ریزی و تلفیق ستاد احیای دریاچه ارومیه در ادامه با اشاره به اینکه در راستای ایجاد تغییرات در منطقه و بهبود وضعیت اقداماتی را آغاز کرده‌ایم، گفت: انتقال تجربه از مجموعه‌های بین‌المللی ازجمله فعالیتهای مهم ستاد احیای دریاچه ارومیه است، به‌این‌ترتیب که سه هفته آینده اولین جلسه را با مجموعه‌های بین‌المللی ازجمله فائو، دانشگاه واخینگن هلند و یاسا در دانشاا ارومیه خواهیم داشت.

توجه به نوسانات اقلیمی در حوضه آبریز دریاچه ارومیه

تجربشی با بیان اینکه محور سوم این جلسه به نوسانات اقلیمی در حال وقوع می‌پردازد، گفت: طبق مطالعات انجام‌شده در صد سال آینده میزان ورودی آب به دریاچه ارومیه کاهش می‌یابد؛ اما باید بدانیم چطور می‌توان با وجود این نوسانات که افق طولانی نیز دارند، دریاچه ارومیه را حفظ کنیم. این عضو ستاد احیای دریاچه ارومیه با اشاره به اینکه سهم دریاچه ارومیه دوهزارو ۵۷۸ میلیون مترمکعب است، گفت: وزارت نیرو هنوز میزان تخصیص آب برای تأمین حقایه دریاچه ارومیه را مشخص نکرده است، به عبارتی هنوز روشن نشده که این میزان سهم دریاچه ارومیه از طریق کدام رودخانه‌ها، به چه میزان و چه زمانی باید به دریاچه هدایت شود. به گفته تجربشی در نتیجه این وضعیت مشخص نیست که اگر یک سال بارش نرمال باشد، میزان حقایه دریاچه ارومیه چقدر است و اگر یک سال بارش پایین‌تر از نرمال باشد حقایه دریاچه به چه میزان می‌رسد.

دریافت ۳۰۰ میلیارد تومان از ماده ۱۰ و ۱۲ در سال ۹۵
مدیر دفتر برنامه‌ریزی و تلفیق ستاد احیای دریاچه ارومیه در نخستین نشست خبری سال ۹۶، گزارشی از همه پرداختی‌ها برای احیای دریاچه ارومیه داد. تجربشی ضمن اشاره به وضعیت نامناسب کشور به لحاظ بودجه‌ای در سال ۹۵، به سه ردیف بودجه‌ای که برای احیای دریاچه ارومیه در نظر گرفته شده پرداخت و گفت: یک ردیف بودجه‌ای، اعتبارات دستگاه‌های اجرایی است، منبع دوم ماده ۱۰ و ۱۲ است که عمده منابع مالی پروژه‌هایی که ستاد احیا تعریف می‌کند، از این طریق تأمین می‌شود و منبع سوم صندوق توسعه ملی است.

مدیر دفتر برنامه‌ریزی و تلفیق ستاد احیای دریاچه ارومیه با اشاره به سهم دریاچه ارومیه و اعتبارات تخصیص‌یافته از ماده ۱۰ و ۱۲، گفت: از ماده ۱۰ و ۱۲ در سال ۹۳، ۷۲۵ میلیارد تومان تقاضا کرده بودیم که از این مبلغ ۱۸۴ میلیارد تومان به دستگاه‌های اجرایی اختصاص یافت. در سال ۹۴ نیز از این محل، از ۹۲۰ میلیارد تومان تقاضاشده ۲۹۰ میلیارد تومان به دستگاه‌ها اختصاص یافت. همچنین برای سال ۹۵، هزارو ۱۲۰ میلیارد تومان سهم دریاچه ارومیه بود که از این میزان ۳۰۰ میلیارد تومان به وسیله دستگاه‌های عضو ستاد احیای دریاچه ارومیه دریافت شد.

دریافتی‌های دستگاه‌های ستاد احیای دریاچه ارومیه از صندوق ملی توسعه

وی همچنین با اشاره به اعتبارات پرداختی از محل صندوق توسعه ملی در سه سال گذشته اظهار کرد: از صندوق توسعه ملی در سال ۹۳، ۱۶۰ میلیارد تومان، در سال ۹۴ ۴۰۳ میلیارد تومان و در سال ۹۵ معادل ۳۷۵ میلیارد تومان دریافت شد. تجربشی با بیان اینکه بودجه کشور در سال گذشته وضعیت مطلوبی نداشت، تأکید کرد: برخی فعالیت‌های ستاد احیای دریاچه ارومیه، از جمله گشت و بازرسی‌ها به خاطر دیرکرد بودجه عقب افتاد؛ اما به طور کلی از مبلغ هزارو ۸۰۰ میلیارد تومان تعهدشده از محل صندوق توسعه ملی و ماده ۱۰ و ۱۲، ۶۷۵ میلیارد تومان به ستاد احیای دریاچه ارومیه پرداخت شد. مدیردفتر برنامه‌ریزی و تلفیق ستاد احیای دریاچه ارومیه، با انتقاد از ارزش افزوده منفی اقتصاد کشاورزی در حوضه آبریز دریاچه ارومیه در سه دهه اخیر، اظهار کرد: در

جامعه

مدیر دفتر برنامه‌ریزی ستاد احیای دریاچه ارومیه مطرح کرد؛

انتقاد از نادیده‌گرفتن وابستگی آب به سیاست و امنیت

بهار

کشاورزی و هم میزان حقایه دریاچه ارومیه کاهش می‌یابد. طبق تعهدات، اگر مقدار آب پشت سد بوکان به‌عنوان بزرگ‌ترین سد تنظیم‌کننده دریاچه ارومیه کمتر از ۱۰ میلیون مترمکعب باشد، سهم دریاچه ارومیه ۱۹۵ میلیون مترمکعب خواهد بود، ولی امسال ۲۱۰ میلیون مترمکعب رهاسازی صورت گرفت. وی با اشاره به قطع رهاسازی آب از سد بوکان در ۹ فروردین اظهار کرد: ما به این اقدام وزارت نیرو اعتراض کردیم چون آنها تنها سهم دریاچه ارومیه را کم کردند و سهم مصرف‌کنندگان کم نشده است. در سال ۹۴ وزارت نیرو باید تخصیص‌ها را اعلام می‌کرد، ولی بعد از پیگیری‌های مکرر هنوز میزان تخصیص‌ها مشخص نشده است.

کلایه ستاد احیای دریاچه ارومیه از دستگاه‌های اجرایی

وی با اشاره به اینکه در بسیاری از موارد اعتراض ستاد احیای دریاچه ارومیه به دستگاه‌ها بر اساس نظارت و پایش بوده است، گفت: ارزیابی‌ها نشان می‌دهد هیچ‌یک از دستگاه‌ها در ارتباط با احیای دریاچه ارومیه به قول خود عمل نکرده‌اند، بهانه آنها این است که دولت بودجه کافی را به آنها اختصاص نداده. این در حالی است که صندوق توسعه ملی هزینه پروژه‌های مربوط به احیای دریاچه ارومیه را پرداخت می‌کند.

تجربشی در ادامه با بیان اینکه محور چهارم جلسه مشترک با مجموعه‌های بین‌المللی در حوزه دریاچه ارومیه بحث معیشت و اقتصاد منطقه است، اظهار کرد:

معیشت مردم با دریاچه ارومیه گره خورده است، بنابراین باید سعی کنیم در کنار حفظ دریاچه ارومیه، تأمین معیشت مردم نیز صورت گیرد، بنابراین این مسیر مستلزم ابتکار مدیریت آب کشور را در ارومیه به‌عنوان منطقه‌ای باشیم تا بهبود کشاورزی صنعتی و در نتیجه بهبود وضعیت معیشت مردم صورت گیرد. وی با اشاره به اینکه ۷۵ درصد اراضی کشاورزی حوضه آبریز دریاچه ارومیه زیر پنج هکتار هستند افزود: بیش از ۲۵ درصد اراضی کشاورزی در این منطقه نیز کمتر از یک هکتار هستند. این موضوع نشان می‌دهد که عمده کشاورزی در این منطقه صرفا برای تأمین معیشت خود است.

سهم ۱۵ درصدی کشاورزی حوضه آبریز دریاچه ارومیه در اقتصاد منطقه

این عضو ستاد احیای دریاچه ارومیه تأکید کرد: ۹۰ درصد آب در این منطقه برای کشاورزی مصرف می‌شود. درحالی که سهم کشاورزی در اشتغال منطقه ۳۰ درصد است و کشاورزی تنها تا ۱۵ درصد به رونق اقتصادی این منطقه کمک می‌کند. این نوع اقتصاد مبتنی بر مصرف زیاد آب است. تجربشی با بیان اینکه ایجاد کشاورزی توسعه‌یافته موضوعی است که باید به آن پرداخته شود، گفت: این مقوله هم از جمله موضوعاتی است که سعی داریم از طریق تجربیات بین‌المللی راه‌های اقتصادی، آن را پیدا کنیم. وی با بیان اینکه محور پنجم جلسه مشترک ما با مجموعه‌های بین‌المللی در حوزه دریاچه ارومیه، ظرفیت‌سازی نیروی انسانی است، گفت: این ظرفیت‌سازی برای گروه‌های مختلف، از کشاورزان تا مدیران انجام خواهد شد. این پنج محور در سه منطقه به صورت پایلوت اجرایی خواهد شد. مساحت مناطق انتخاب‌شده از پنج‌هزار هکتار تا ۱۲ هزار هکتار است. سعی شده سه منطقه منتخب به‌لحاظ ویژگی با یکدیگر متفاوت باشند. به گفته تجربشی، یکی از مناطق دارای منابع آبی کم، یکی دیگر از آنها دارای منابع آبی زیاد و منطقه سوم به‌لحاظ معیشت در شرایط ضعیفی قرار دارد. برای اجرای این پنج محور سه منطقه متفاوت انتخاب شده است تا بعد بتوانیم آن را به سایر نقاط حوضه آبریز دریاچه ارومیه نیز تعمیم دهیم.

مدیر دفتر برنامه‌ریزی و تلفیق ستاد احیای دریاچه ارومیه با اشاره به اینکه این مجموعه امسال آغاز می‌شود، گفت: پیش از این مطالعاتی با عنوان تعیین بیانان آب انجام شده بود که خیلی مورد توجه ما قرار نگرفت. قرار است از کامک دانشگاه‌های منطقه بیانان آب مشخص شود.

خبر

کشف ۴۰ مار و لاک‌پشت در سطح شهر تهران در ایام پیش از نوروز

● ایسنا: فرمانده یگان حفاظت محیط زیست استان تهران با اشاره به گشت‌های مستمر محیط زیست در ایام پیش از نوروز گفت: ۴۰ مار و لاک‌پشت در سطح شهر تهران کشف شد. نقی میرزاکریمی با اشاره به لزوم حفاظت از گونه‌های جانوری بیان کرد: خوشبختانه دو سال است که با گشت و پایش‌های مستمر محیط زیست در ایام پیش از نوروز، خرید و فروش سمندر لرستانی در استان تهران حذف شده است. وی با بیان اینکه همکاران ما در استان‌هایی مانند لرستان و بخش‌هایی از شمال خوزستان که زیستگاه سمندر لرستانی است، برنامه‌های حفاظتی را تشدید کرده‌اند، ادامه داد: در استان تهران مأموران محیط زیست از اوایل اسفند ماه گذشته آماده‌باش بودند تا به تخلفات رسیدگی کنند. فرمانده یگان حفاظت محیط زیست استان تهران ادامه داد: بیش از دو هزار مار و لاک‌پشت را در دو سال گذشته در سطح تهران جمع‌آوری کردیم، ولی در ایام پیش از نوروز امسال خوشبختانه با توجه به اطلاع‌رسانی‌هایی که انجام شده و هشدارهایی که داده شده بود، حدود ۴۰ مار و لاک‌پشت در سطح شهر تهران کشف شد که امیدوارم در سال آینده این تعداد نیز حذف شود. میرزاکریمی با اشاره به اینکه خانواده‌ای اقدام به خریدن یک آهو کرده و قصد داشتند در روز طبیعت از گوشت آن آهو استفاده کنند، گفت: پس از اینکه این خانواده از تخلف‌بودن این اقدام مطلع شدند، با محیط زیست تماس گرفته و آهو را به ما تحویل دادند.

توفان شن محور فهرج- زاهدان را مسدود کرد

● رئیس پلیس استان کرمان گفت: محور «فهرج-زاهدان» به علت توفان شن و کاهش شعاع دید مسدود است. سرهنگ «یوسف نجفی»، رئیس پلیس استان کرمان، گفت: محور «فهرج- زاهدان» به علت توفان شن و کاهش شعاع دید مسدود است. وی افزود: شدت توفان تردد را با مشکل مواجه کرده و ریزگردها نیز باعث شده شهروندان فهرجی به علت مشکلات تنفسی در منازل بمانند. وی در پایان با اشاره به آمادگی نیروهای امدادی و راهور برای خدمت‌رسانی به شهروندان گفت: در صورت بازگشایی مسیر متعاقباً اطلاع‌رسانی خواهد شد.

باد همچنان آلودگی را از تن این شهر خواهد زدود؛ بادی موافق، که ما مردم خواهیم دمید.